

Ինչիւից Ասիէ տէ Էֆէսոսին ինչ պառ տէ ֆառ Գայաթատա Մաւուռոյէ հաստէսին տէ Խան Թըրապալան իէ Էֆէսի Էոլ Խզէրիտէ Եօրլաննըրար ճիվարընտա միւհէտտէն ջըւ լատ իլլէ Եօրլ 75, մաղղատա սալոն ինչ պէ Եօրլ Է Էֆէսի Է Դիարնըր պնայար Թան իէ սառալո ինչ, իէ հէր ճէվի չիւնըլ իէ բէնիլ ճաւ իէ հաֆիւէ 12 մուլուտանն 3 մուլուտա գատար, իէ Էպալըըլ իէ մալոն զոսալ իէ հէր ճիւն Էֆէս իէ Էլ իւ պարա պէն ճէրքի իէ սուֆլոտ ճիւն պիլիօր չամանն իէ բէնէրէ բէրվազպարը ինչ Էալըըլ հէր ճիւն չէրիլ իէ Էֆ ճիւն խուրէտէ պին իէ սարապա իէ վաքար ինչ հէր ճիւն ճաւ, Էնէվ ֆիեհաթա սալըրմազաթ օրտուղ իւնն օրաւնուր:

այնտեղի ազգայնոց վիճակը : Սակայն այս վերջին օրերս հայտնի եղանակներ ընդհանուր առմամբ չեն տուել լրագրաց բաժանման թիվներ խրատված էր ինձ՝ իբր նոր տարույ ընծայ : Այդ լրագրաց ուղղութիւնը ինձ խիստ աւելի օգտակար երեւցաւ քան մեր Պօլսոյ լրագիրները , որոնց ամենքն ալ կարծես թէ երբեք չեն ընդհանրապէս միշտ միեւնոյն ուղղութիւնը պահպանուի : Ես այն ուղղութեանց մէջ , բաղդատութիւն ընելով կը գտնեմ որ՝ երբ բոլորովին ազդին վիճակին ա՛ծանօթ (1) (Չօփ Հնդկաստանցի Հայ մը ըսենք) Պօլսոյ լրագիրները կարգաւ , չը պիտի կրնայ իմանալ թէ ինչ վիճակ ունին գաւառները , ինչպէս կ'ապրին , ինչ կը գործեն , ո՛ր կը բնակին եւ ինչ , եւ ինչ , չը պիտի իմանայ նոյն իսկ թէ ինչ գրութեան մէջ է ժողովուրդը ի Պօլսոյ , ինչպէս են իւր դպրոցները , վարժարանները , եկեղեցիները եւ իւր բոլոր իմացածը պիտի լինի , կարծեմ վարժարան գործեր , պաշտօնական կուլուներ , պատահական սոսի դիպուածներու պատմութիւնը : Իսկ Թիֆլիզի լրագիրները կարգաւ , պիտի կրնայ կատարեալ գաղափար մը կազմել նոյն Ռուսաստանի ազգայնոց վիճակին վրայ : Պօլսոյ լրագիրները կարծեմ միմիայն Պօլսի համար կը հրատարակուին , Պօլսէն դուրս հայ չկայ : Ես չեմ տեսներ որ՝ որ եւ է մէկը գաւառական կանոնաւոր թղթափոխներ ունենայ , ինչպէս Մեղրուս եւ Մշակը , իսկ եթէ մերթընդ մերթ որ եւ է գաւառէ մը նստակ մը թոյլ , պարտականութիւնն է՝ կամ առաջնորդին կուլ , կամ վարժապետին , չորպա՛ճիին , կուսակալին , միւտիւրին եւնիին գովեստ կամ պարտաւ , եւ կամ հարստահարութեանց նկարագիր : Կը զարմանամ թէ ինչո՞ւ մեր լրագիրը չունին թղթակիցներ , քանի որ ամեն գաւառի մէջ կարծեմ բաւականին բաժանորդներ ունին , որոնք շարունակ կ'ստիպուին Պօլսոյ կուլները կարգաւ եւ բնա իրենց պատկեր չը տեսնեմ անդ , արեւոք մե՛զը գործած կը լինին մեր գաւառացի երիտասարդը , եթէ իրենց հայրենեաց վրայ տեղեկութիւններ տան : Բայց՝ ինչ օգուտ այն տեղեկութիւններէն՝ երբ որ միշտ ձանձրացուցիչ վիճաբանութիւններէ պիտի բաղկանան , երբ անձնական կուլները միայն իրենց նիւթ պիտի ընտրեն , այլ լաւ-ոգոյն է՝ եւ թէ իրենց թղթակցութեանց թիւնակ ըրուանին Մեղրուս եւ Մշակի թղթակիցները :

Այս երկու լրագրաց մէջ օգտակարութիւնը առաւելութիւն մ'ալ կը տեսնեմ , այսինքն ժողովրդեան կեանքէն առնուած պատկերներ , պատկերներ կամ նկարագրութիւններ որոնց մէջ ամբողջապէս կը տեսնուի ժողովրդեան սիրտը , կեանքը Եւգրացունները , գաղափարները , ձգտումները , մտլութիւնները , բարեպաշտութիւնները եւն . եւն . ո՛ր էր թէ , մեծարգոյ տէ՛ր , դուք ալ գոնէ սկսելով երբեմն այդպիսի նկարագիրներ օրինակ լինէ՛ք այլոց , ինչպէս երբեք էք շատ բաներու մէջ՝ որոնց համար կը պարտաւորուի խորին շնորհակալութիւնս յայտնել :

Ամեն ընթերցող իւր ճաշակին համեմատ յօգուածներ կը բնութեւ լրագրաց մէջ , այս յայտնի ճշմարտութիւն մ'է , բայց երբ ես Հայ եմ եւ Հայոց լրագիր կը կարդամ , ուրեմն անոր մէջ ձրանսայի Ազգ. ժողովոյ հեղինակներուն ճառերը ինձ համար զօրի չափ կարծես , թէ պէտեւ անոնք գաղափարաց եւ ճարտասանութեան հրաշալիքներ ալ ըլլան , այլ ինձ համար խիստ շատ կարծես գիտնալ թէ ինչպէս բարեկարգելու եմ իմ դպրոցներս , ինչպէս պ'ըշտպանելու եմ ազգային եւ անհատական շահերս , ինչպէս զարգացնելու եմ երիտասարդութիւնը , ինչպէս վարձան տալու եմ հարստահարութեանց , ինչ պատճառներէ յառաջ կուգան այդ հարստահարութիւնքը : Ինձ համար նշանակութիւն մը չունի բնաւ թէ այս օր այս ինչ գեղեցիկ Սուլթանին ներկայացաւ այն ինչ զեւոյանը կոչուեց տուաւ , թընամբայի կատըր մարդ մը ճգմեց , եւն . եւն . որչափ որ կը սիրեմ , գիտնալ թէ ինչ կուլ առցանին Դահ . վարժապետը , ինչպէս կուլ առցանին Գանտուան վարժարանը , եւ կամ ինչ ինչ դասագրքեր կը գործածեն Պարս . թիւղ Վարժ . ինչ մեղսներով կը տարածեն

(1) Եթեպարզութիւն որ՝ Հնդկաստանցի Հայ մը ուրիշ տեղեր գտնուող Հայոց վիճակին տեսնուի :

ուսումը եւ կը բարեկարգեն իրենց դպրոցները Գաղղիացիք , Գերմանացիք եւ կամ ուրիշ ազգեր : (1) Գարձեալ ինձ բաւական չէ սոսկ իմանալ թէ վարժեր ունին , թէ մեր վանական իրաւունքները կը բռնաբարեն , այլ սիրելի է ինձ նաեւ գիտնալ թէ ինչո՞ւ համար են այդ վանքերը , ինչ տեսակ մարդիկ կան ատոնց մէջ , ինչ կրնեն դուրս . ինչ օգուտներ ունին ատոնց գոյութիւնը ազգին , ո՛րչափ հարստութիւն ունին մէջի վարժապետները , գրեւ Պարզալ գիտեն թէ նեղը մնացած ատեն ինչ միայն Գանտ . կը կուլեն , թէ դուք ժողովրդեան մէջ կը մտնեն թէ դուք բարոյներուն նիւթըն ինչ է : Վերջապէս բազմութիւն այս պիտի խնդիրներ , ինձ եւ կարծեմ լրագիր կարգացող ամենամեծ մասին՝ հազար անգամներ աւելի հաճելի են ըսնիք երկու տողէ բաղկացեալ հեռագիրներ եւ երկար ճառեր :

Բնա չեմ ուզեր ասով թէ՛ քաղաքական չհրատարակեն , այո՛ քաղաքականն ալ անշուշտ պէտք է . բայց , ապացուցեալ ճշմարտութիւն մը լինելով որ մեր ժողովուրդը դեռ շատ յետ է այդ կիցկտուր լուրերէն օգուտ քաղելու համար , լաւագոյն է այս մասին աւելի Պ . Մամլ . ուղղութեան հետեւի , բայց ոչ այնչափ համառօտ , ինչպէս որ Մամլ . Մեծ . խմբագիրը կընէ :

Մեծարգոյ Տէ՛ր . ընթերցող մը , իրաւ է շատ բաներ պահանջելու իրաւունք չունի , բայց իրաւունքն է՝ միշտ իւր կարծիքն յայտնել , մանաւանդ երբոր խիստ ցաւալի երեւոյթներ ալ տեսնէ , այս ցաւալի եւրոպայի ըսած դարձեալ մի քանի լըրագրաց անտանելի եւ զգուշելի վիճաբանութիւններն , մանաւանդ աւելի ցաւալին այն է որ՝ կը կարգացունին ալ , իբր թէ կարգաւ բան սկսած լինէր : Երբեք ինչի թէ գիտնալ ժողովուրդը պատճել չը կարգաւ այն թերթերը , որոնք նիւթն է միայն իրենց կիրքը , կամը կամ շահը :

Չմոռնամ ըսելու որ Մշակ լրագիր ճգնաւանցեալ տարույ համարին մէջ իւր բաժանորդներու ո՛ր եւ որչափ լինելին կարգաւ բոլորովին զարմացալ թէ ինչպէս ամբողջ Տաճկաստանի մէջ գրեթէ բաժանորդ չունի յիշեալ թերթին Մեծ . Խմբագիրը , այս երեւոյթը կարծեմ պատել չը բերեր մեզ , մանաւանդ մեր ցանազան ընկերութեանց , թանգարանաց եւ այլ հաստատութեանց վարչ ժողովներուն : Կարծեմ լաւագոյն կը լինի եթէ աւելի ընթերցարաններու մէջ փոխանակ բաց ի բոլոր ազգային լրագիրներէն , քանի մ'ալ օտար թերթեր լեցնելու , ատոնց ինչ քանին (անոցուտները) թողով մէջ մէկ օրինակ ալ Մեղրուս եւ Մշակ ստանան : Այո՛ , լրագիր եւ զբեր կարգաւ նպատակաւ կազմեալ ընկերութեանց թանգարանին մէջ չունենալ նաեւ հեռաւոր տեղեր գտնուած պարբերական հրատարակութիւններ , կարծեմ ընկերութեանց նպատակին բնաւ չ'համապատասխանէր , վասն որոյ պէտք է նաեւ դանոնք ալ ստանալ : Այս առթիւ Ազգա . սէր զէր , կը փութամ գրել մի յօդուած , հետեւելով վերոյիշեալ երկու լրագրաց ուղղութեան որոյ նիւթն ալ ոչ թէ ստեղծական այլ արտագնա եղելութիւն է , եւ յուսալով որ հմուտ գրչագիր ժողովրդեան կեանքէն առնուած աւելի կատարեալ պատկերներ նկարագրելով , իմ թեւութիւնը կը լրացնեն :

Բ .

Խորքերէի արեւմտեան հիւսիսային կողմը եւ անկից երկու օրուան ճանապարհու հեռաւորութեամբ գտնուած է Վ . Գիւղը , որուն չըմալալը բազմաթիւ Հայ եւ Թուրք գիւղեր ցրուած են բարձր բայց ոչ լեռնային գեղապատկեր երկրի մը վրայ : Բամբուն թացն Եփրատ , իւր կարկաճահոս գոնացիք , հրապուրելի ափամերձ ու սիւգապանծ

(1) Ես ամենայն ախորժանօք հաճութեամբ եւ ջերմեանդութեամբ իսկ կը փափաքեմ կարգաւ նոյն իսկ ամեն օր Ազգա . եան վարժարանի վրայ , այնտեղ աւանդուած դասերու մասին՝ քան Զրէնի Պաղէնի դասը՝ որ ինձ բնաւ օգուտ մը չունի : Կամ ուրիշ կերպ խօսելով . Հայը օգոմօթիւտ լինելէ աւելի մոլեռանդ ազգային լինելու է , ինքզինքը հոգալու խնամքի եւ յաւաճ տանելու է , որով արդէն քոչմօթիւրութեան ալ նպատակ կը լինի :

գեղեցկութեամբ կը յիշեցնէ միշտ բընակաց եւ թէ անցորդաց թէ այս տեղերն օր մը Երեւանի դարձան նախադրուեցն կամ սահմաններն եղած են :

Վ . Գիւղը Եփրատայ ափամերձ երկրքն է . այլ գրեթէ 3/4 ժամ հեռաւորութիւն ունի անկէ , բայց բնակչ ամացառուան օթեանը միշտ նորա եղբրաց վրայ են , ուր ստիպ բալլ եւ ժրալան գեղացւոյն գիւղերային սնարն է հարթուի քար մը , կապուղ հողին վերայ եւ բերաւոր աստղերով պարզարուած պայծառ երկինք մ'ալ իւր վերմակը :

100 տունէ (60 տուն Թուրք եւ 40 Հայ) բաղկացեալ այն գիւղը կը հանգչի փոքրիկ բլրակի մը վրայ , չորս կողմը բազմաթիւ ալիքներով եւ պարտէզներով շրջապատուած եւ 363 պարիսրներով շրջուած (1) : Տուները ամբողջ միջոց , հին , կեղտոտ եւ իրարու վրայ խռնուած են , այնպէս որ գեղին մէկ ծայրէն միւսը կարելի է երթալ տանիքներէն քաղով եւ երբեմն ալ ցաթկելով : Միայն չըմալալը վրայ գլուխուած տուներէն ոմանք անմիջապէս պարտէզներ բնին տան առաջը , որոնք (պարտէզներ) շարունակուելով , խուռն այգիներու հետ մինչեւ կ'ս . ժամ հեռաւորութեամբ տեղ , անկից անգին կախին արտերը որոնց միակութիւնն է միայն Վ . ցոց գլխաւոր ապրուստի միջոց : Բնութիւնը իւր հազար ու մէկ տեսակ ծաղիկներով , պտուղներով , թառններով եւ ուրիշ ընտանի կենդանիներով հարուստ է այս տեղը բայց աւաղ , գիւղացւոց նահապետական դարերէն մնացած արօրն ու խորը խիստ տկար են մշակելու զայս արգասաբեր երկրի , որոց վրայ աւելնալով տղիտութիւնը եւ տեսակ տեսակ հարստահարութիւնները կ'ստիպեն զեղեցիկ թափառել ընդ օտար աստեղծ , որպէս զի կարենան իրենց ընտանեաց պարէնը հայթայթել : Վ . ցոց բոլոր մշակածն է ցորեն , գարի , կորեկ , կըկը , բամբակ , կտաւառ , ոսպ , սիսեռ , լոպի են . բայց իրենց այս ստացած արդէնքներէն ոչ թէ միայն մաս մը ծախելով ուրիշ պիտուցներին չ'են կրնալ հոգալ , այլ ընդհանրապէս շատ անգամ ալ ծախու առնել կը պարտաւորին հաց , բայց ոչ թէ ցորենի հաց , որովհետեւ Վ . ցիններ խիստ քիչերը ցորեն հաց կուտեն , իսկ մեծ մասը ցորեն ծախելով անոր ատակով գարի կամ կորեկ կը ցնեն հայր համար , որուն հետ կը ճաշակեն քիչ մը սուփ առանձ եղի եւ կը ցնեն միշտ թէ կուլուեն : Միս ուտելը բացառութիւն է Վ . ցոց մեծ մասին :

Վ . Ի Աղուգայ ըսուած աղբիւրին ջուրը խմողը եւ մածունն ու սերը ճաշակողը , չըմոռնար բնաւ նորա կենսաբաշխ զօրութիւնն ու յիշատակը , որոյ վրայ հենելով այսպէս կ'երգէ թուրք Վիշտիմ , տօլաշում Վ . . . տիւշտիւմ , սուրուն իշտիմ , ճան ալտիմ , ճիվան օլտում են . : Բայց ցաւալի երեւոյթ մ'է՝ տեղեկ որ՝ միշտեւ աշխարհ յառաջ կը վազէ , կը հարստանայ , կը զարգանայ ամեն մասամբ . Վ . ընդհանրապէս ետ կ'երթայ , վասն զի սակց 10-15 տարի առաջ հոն Աստուծոյ ամեն բաւրիքը լեցուած կը տեսնուէր , տանձ , խընձոր , սալոր , նուշ , ընկոյզ , գեղձ , ծիրան , բալ , կեռաս , խաղող եւ ուրիշ պտուղներ խիստ առատ կը գտնուէին , մեծ մասը կը փոխէր , արարատ աշխարհ կուտէր . դարձել պէրէքէթը մէջն էր , իսկ այժմ կարծես ատոնք ալ չորցած են , ինչպէս չորցած է գիւղացւոց այն առողջ կտրճութիւնը , մեռած են իրենց զուարճութիւնները , հանգիւսները , ձիարշաւները , նետաձգութիւնները , ըմբամարտութիւնները եւն . եւն . (2) : Ամենէն հարուստ ունի հինգ վեց կտու եզ , երկու կով , 10-15 ոչխար ,

(1) Վ . Երբոր սահմանին մէջ հասարակ տարիները 363 աղբիւր կո համարուի իսկ նահանջ տարին 368 : Վ . ցիւղը կը հատուան թէ գեղին պաշտպան սուրբ երեք տարի ուրիշ գեղեր պայքարութեան կերթայ եւ չորրորդ տարին կ'ուզայ ի Վ . մի գիւղի հիւր կը մնայ , արժանաւորաց կ'երեւնայ եւ իւր ձեռքի ոսկի գաւառակը տեղ մը խորով նոր աղբիւր մը կը ըլլեցնէ :

(2) Այս տեսակ խաղերը լուսաւորեալ կարծուածներուն թող ուսմական չ'երեւան մասն գիւղեհանրապէս Հայաստանի այն տեղերը ուր այս նահապետական խա

ձի մը եւ գուցէ մի քանի հատ ալ փոքր ընտանի անասուններ . սակայն , ամենադուրին միջոցներ իսկ ունենալով , առատ հաւանգամ չեն կրնար սլակել , գոնէ պէտք եւրածին չափ հաւկիթ ունենալու , զորս շատ անգամ կ'ստիպուին հատը 2 փարայի գնել . եւ այս Հայերը Տաճկիներէն , որոց մէջ առաջնոյն անհոգութիւնը իսկ երկրորդին խեղճութիւնը կերեւայ , զի այս վերջինին գործին չգար հաւկիթ ուտել :

Աղբիւր պառուներ , ալքը թուրքեր , Մուրատուր Վ . կարապետի առաքեալ՝ Հայ սաղճիներ , Փայճի բօշներ , եւ այլ այս տեսակ անձանց վարդապետութիւնը թէ Հայոց եւ թէ Տաճկաց հաւատքին հիմունքներէն կրնան սեպուել : Ամեն տեսակ պարագայներ ի նկատի առնելով կարելի է հետեցնել թէ Հայերը Թուրքերէն աւելի լաւ են , աւելի նրբալի , լաւելի լաւ հաղուած , լաւ ուտող , աւելի ուսեալ՝ բայց մեծ մասը միշտ պանդուխտ միշտ թափառական եւ պանդխտութեան մէջ միշտ հոգալ , այո՛ համալ պանդխտութեան մէջ բայց երբ գեղը դառնայ վերստին , խեղճ գեղացիներուն այնպէս կը ցնէ թէ խիստ երեւելի մարդ էր , զի այժմ լեզուս քիչ մը փոխուած է , մի քանի աղայներու , պէյլուրու , չորպաճիներու անուն լաւ է , ինչպէս գիւղերն ալ առնող տեղ գնել . բայց ունեցած 7-800 դըր . խկոյն կը հատնի եւ կը փախի վերստին սկսել լեզու . . . : Այսպէս են նաեւ Թուրք պանդխտութիւն կողմերը . ասոնք ոչնչապէր կամ առ առաւելն ուշադ եղած են (գուցէ) աղայն մը քով , բայց ինքզինքնին բաշա կը ծախեն գեղին մէջ եւ սակայն իրենց դերը լաւ կը խաղան , մանաւանդ եթէ զինուորութեանց դարձած լինին , ալ այն աստեւ . . . :

Այս տեղ կայ մի փոքրիկ , աղքատ բայց գեղեցիկ քարաշէն եկեղեցի Վ . Աստուածածին անուամբ , մի ծերունի Տ . Յակոբ քահանայ , եկեղեցւոյ մօտ մի փոքրիկ դըրբոր ցորեքներ մարժապետ մը կը գտնուի երբեմն ոչնչ : Վարժապետ չեղած աստեւ գեղին ամենէն շատ գիտուն արքայուս կը հաւաքէ զտղայս ի դպրոց (ձմեռը միայն) եւ անձնուիրաբար կը սորուցնէ փոխ քահանայ , աղբիւրներ , շարական , տօնացոյցի գործածութիւն , ժամագիրք , բայց դեռ նարեկին չհասած խկոյն ամառը կը հասնի եւ միեւնոյն դարձեալ կը կրկնուի յաճորդ ձմեռանց մէջ :

(Շարունակելի)

PURGATIF RAFRAICHISSANT

Ինչնոյն վիշտի արդի պտուղնան ամէլ վէ սէրինիք վիրճի շուրուպարն էն թաթլընը վէ էն զիւստէ թէէսիւր իտէն շուրուպար :

Իւղիւմոյն խիւսառ իտիւմիշ օլան իշ պու ենին շուրուպ , ինչնոյն ասալ անըղը օլաւորը հալալ , հէր նաթուրանս վէ հէր եաշտա օլան ասալաթառ ուեար վէ ինչլմսի սի զօլալ օլուղու ինչ պէրապէր անիւտէ թէէսիւր իտէր վէ սէրինիք վիրճի , երեւէր պուլանմար , վէ սանձը կէթիւմէզ վէ գայնաթըմը օթ սուեու իտիւմալինէ հաճէթ պըրգալ :

Պաշլըն քաղաքնարա ինի տիւր : Իսնան թաղէ գալմազ վէ սրհէթիւնի պօղմամազ ինչն , վազըթ վազըթ ամէլ վիրճի շուրուպ ինչլի , վէ օտու իւզէրինէ տէ , գուվէթի երկինէ կէրէք ինչն , գուվէթ վիրճի իւմաթ , մէսէլալ զընաղընալ գաթրան վէ եաթառ զընաղընալ շարապ իտիւմալ իտիւմիշ :

Պիգիմ եաղալըմըզ շուրուպ , Իսթանլ պօլտա Ենի ճամի օղաղընառ Տէլաւա տանն 16 13 2) վէ 22 Նիւմէթիւրէ Ենգալանն 16 13 2) վէ սայիւր պէթիւրէ Ենգալանն լէրուէ սաթըմը :

ԼԱՍՏՈՒՐԷ Ե ԺԱՆՏՐՈ

Կերը գեռ կան ժողովուրդը աւելի քալ աներկելի եւ կրակոտ է , իսկ այն տեղերը ուր այս տեսակ հասարակական հանդէսներ բնաւ չկան , անդ կարծես ժողովուրդը անկեղեան դիտել մ'է :

ՍՍՀԻՊ ՂԱԶԷԹԱ

ԿԱՐԱՊԵՏ Թ . ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Գալթիատա ինչնէլմիւր ընգաղընառ Ե . 41 Իրսի խանընտա